

โคมล้านนา : รูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมและประยุกต์ สมัยใหม่เชิงพาณิชย์

Lanna Lanterns : Traditional Production Formats and New Designs for Business

ญาตาวีมินทร์ พีชทองกลาง*

Yathaweemint Puchthonglang

ประทีป พีชทองกลาง**

Prateep Puchthonglang

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติ ลักษณะ ชนิด ลวดลายของโคมล้านนา รวมถึงรูปแบบการผลิตโคมแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์สมัยใหม่ พื้นที่วิจัย คือ ชุมชนเมืองสาทรหลวง ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ให้ข้อมูล คือ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้ผลิตและผู้ประกอบการ รวม 59 คน คัดเลือกแบบเจาะจง เก็บข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก ผลการวิจัยพบว่า 1. โคมล้านนาเป็นภูมิปัญญาที่ผสมผสานความเชื่อระหว่างศาสนาพราหมณ์และพุทธที่ถูกรังสรรค์ผ่านงานศิลปะเพื่อใช้เป็น

* นักวิจัยอิสระ.

Independent researcher, Corresponding author, e-mail : Khun_Jedrin@hotmail.com

** คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงใหม่

Fuculty of Business Adminitration and Liberal Art, Rajamangala University of Technology Lanna University, Chiang mai.

เครื่องสักการบูชาพระพุทธเจ้าในประเพณียี่เป็ง (ลอยกระทง) ตามคติที่ว่า แสงสว่างจากโคมจะช่วยให้อชีวิตตน มีความเจริญรุ่งเรือง โคมล้านนาที่ชุมชนเมืองสาทรผลิตมี 4 ลักษณะ คือ 1) โคมถือ 2) โคมแขวน 3) โคมตั้ง และ 4) โคมลอย แบ่งเป็น 10 ชนิด คือ 1) โคมเสมาธรรมจักรหรือโคมแปดเหลี่ยม 2) โคมไทร 3) โคมกระจัง 4) โคมดาว 5) โคมเงี้ยว 6) โคมหูกะต่าย 7) โคมกระบอกลอย 8) โคมพัด 9) โคมแฉ่ว 10) โคมญี่ปุ่น ลวดลายที่นิยมมี 16 ลาย เช่น ดอกบัว ดอกจอก สัตว์สิบสองราศี เป็นต้น 2. การผลิตแบบดั้งเดิมนิยมใช้วัสดุจากธรรมชาติ แบบประยุกต์สมัยใหม่นิยมใช้วัสดุที่หาง่ายและย่นเวลาในการผลิต รูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์สมัยใหม่มีขั้นตอนหลัก 5 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมอุปกรณ์ ทำโครงสร้างตัวโคมและหูโคม 2) การปิดกระดาษสาหรือผ้า 3) การทำหาง 4) พับ ตัดลวดลายประดับโคม 5) ตกแต่งลวดลาย

คำสำคัญ : โคมล้านนา, รูปแบบดั้งเดิม, การประยุกต์แบบใหม่, เชิงพาณิชย์

Abstract

The aims of this qualitative research were to study history, form, type and patterns of Lanna lanterns along with the traditional production Formats and new designs for business. The research area was Mueang Sat community at Nhong Hoi Sub-District, Muang District, Chiang Mai Province. The data were obtained from 59 key informants including folk sages, community leaders, religious leaders, producers, and traders. By using purposive sampling and collected data by document analysis and in-depth interview. The results show that the art from of making Lanna lantern is a wisdom which merges Brahmanism and Buddhism. The Lanterns were created to worship Buddha in Yi Peng festival (Loy Krathong). According to their beliefs, the light of the lanterns will

give them a good life and prosperity. The Lanna lanterns are classified into four styles: lantern holder, hanging lantern, floor lantern, and Konming *lantern*. There are 10 types of lanterns: 1) Sema Dhammajak lantern or octagonal lantern 2) Jar lantern 3) Gra-Jang lantern 4) Star lantern 5) Ngieow lantern 6) Hoo Kratai lantern 7) Gra-Bok lantern 8) Phat lantern 9) Eo lantern and 10) Japanese lantern. Decorative motifs are categorized into 16 patterns i.e. Dok Bua, Dok Jok, 12 zodiac animals etc. 2. Production Lanna lanterns in the past used natural materials but nowadays producers use ready materials available in the market to reduce production time. There are 5 main steps of traditional and modified lanterns: 1) preparing the equipment for making the lantern's structure. 2) stick paper or cloth on the structure. 3) combine the lantern tail. 4) fold and cut the decorations. 5) decorate the lantern with the decoration design.

Keywords : Lanna Lanterns, Traditional Production Formats, New Designs

บทนำ

การขับเคลื่อนประเทศไทยให้เกิดการพัฒนาอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องขับเคลื่อนด้วยต้นทุนหรือศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฝีมือช่าง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ เป็นต้น เมื่อมีการบูรณาการต้นทุนและศักยภาพเหล่านั้นกับความคิดสร้างสรรค์ ประกอบกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ สามารถนำมาต่อยอดให้เกิดผลผลิตหรือนวัตกรรมที่เป็นสินค้าหรือบริการจนเกิดเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ อันจะนำมาซึ่งการสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน ท้องถิ่น ดังที่ประทีป พิษทองกลาง และญาติวิมินทร์ พิษทองกลาง (2559) เสนอไว้ว่า สิ่งสำคัญที่จะทำให้วัฒนธรรมเป็นสินค้าโดยสมบูรณ์ก็คือพลังของคนในชุมชนที่จะผลักดันให้

วัฒนธรรมเป็นสินค้าและออกสู่ตลาด แต่ควรคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชน การฟื้นฟูและอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีความเป็นอยู่ของ ชุมชนด้วย ซึ่งจะส่งผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ประชากรใน ชุมชนไม่ต้องละถิ่นฐานเพื่อแสวงหารายได้จากการทำงานในพื้นที่อื่น ส่งผลให้สภาวะ ทางสังคมและความเป็นอยู่ดีขึ้นและลดปัญหาที่เกิดจากความเหลื่อมล้ำทางสังคม การพัฒนาประเทศผ่านแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์นั้น เป็นการต่อยอดศักยภาพ จากต้นทุนเดิมของชุมชนโดยใช้องค์ความรู้ ภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์อันจะ ทำให้เกิดภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมที่มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกำลังเป็นกระแสที่ได้รับความสนใจและให้ความสำคัญ เป็นอย่างมากในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทั้งนี้ก็เพราะคนในสังคมยุคใหม่ได้เกิด จิตสำนึกและมีแนวความคิดร่วมกันว่า สังคมไทยมีมรดกทางภูมิปัญญาวัฒนธรรมที่ สั่งสมไว้มาก ดังคำกล่าวของเอกวิทย์ ณ ถลาง (2544) ความว่า “การพัฒนาคนเพื่อให้อ้าวไปในอนาคตอย่างเหมาะสม ไม่เพียงแต่เราคนไทยจะต้องรอบรู้วิทยาการใหม่ๆ เท่านั้น เราจำเป็นต้องรู้จักวัฒนธรรมของเราเอง เข้าใจภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมและ สืบสานมาอย่างช้านาน แม้บัดนี้ก็ยังปรับเปลี่ยน ปรับใช้ และองกงามอยู่ยังมีรู้จบ เพื่ออะไร ก็เพื่อให้เราสามารถเรียนรู้และปรับตัวบนแนวทางที่ผสมผสาน “ของดี” ที่เรามี อยู่เป็นทุน กับ “ของใหม่” ที่เราใช้สติปัญญาเลือกแล้วว่าเหมาะสมกับเรา”

การผลิตโคมเป็นงานศิลปะหัตถกรรมแขนงหนึ่งที่อยู่คู่ชาวล้านนามาตั้งแต่ โบราณ อาจกล่าวได้ว่าโคมเป็นผลิตผลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีเป็ง (ลอยกระทง) ของชาวบ้าน (วิชัย ทิพย์รัตน์, 2535) ในอดีตมีสถานที่ที่มีการทำโคมอยู่ มาก แต่ละพื้นที่ล้วนมีเอกลักษณ์หรือรูปแบบแตกต่างกัน โดยโคมที่มีชื่อเสียงและมีความ ประณีตของล้านนา คือ โคมเชียงใหม่ ในปัจจุบันผู้ประดิษฐ์โคมเหลือน้อย เนื่องจากการผลิตต้องใช้ทักษะความชำนาญเป็นอย่างมาก แต่ยังมีสถานที่หรือ กลุ่มชาวบ้านที่มีชื่อเสียงในการทำโคมหลงเหลืออยู่ คือ ชุมชนเมืองสาทร ตำบลหนอง หอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยการผลิตโคมล้านนาของชุมชนเมืองสาทรจะมี หลายลักษณะ หลายแบบทั้งที่เป็นรูปแบบดั้งเดิมและประยุกต์สมัยใหม่เชิงพาณิชย์

เช่น โคมแขวน โคมค้ำง โคมหุกระต่าย โคมราว โคมพัด หรือโคมเวียน เป็นต้น ปัจจุบันโคมล้านนาเป็นที่นิยมและใช้กันอย่างแพร่หลายทั้งในช่วงเดือนยี่เป็ง (ลอยกระทง) เพื่อใช้ถวายเป็นพุทธบูชา หรือใช้ตกแต่งสถานที่ บ้านเรือน ร้านอาหาร และโรงแรมทั่วไป สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและผู้ผลิตในชุมชนเมืองสาทรเป็นอย่างมาก สามารถพัฒนาสินค้าทางวัฒนธรรมนี้ไปสู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ได้

บทความวิจัยนี้นำเสนอประวัติ ลักษณะ ชนิด ลวดลายของโคมล้านนา รวมถึงรูปแบบการผลิตโคมแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์สมัยใหม่เชิงพาณิชย์ของชุมชนเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นองค์ความรู้และแนวทางการสร้างมูลค่าเชิงพาณิชย์ให้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนของไทยเพื่อการพึ่งตนเองอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนบนฐานทุนและศักยภาพของชุมชนได้ต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) พื้นที่วิจัย คือ ชุมชนเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ตัวแทนของประชาชนที่อยู่อาศัยในชุมชนเมือง ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจงจำนวน 59 คน ดังนี้ 1) ประชาชนชาวบ้าน 2 คน 2) ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ผู้นำกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา 13 คน 3) ผู้ประกอบการโคมล้านนา 4 คน 4) ประชาชนผู้ผลิตโคมล้านนา 10 คน 5) ผู้สืบทอดการผลิตโคมล้านนา 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in depth interview) ประเด็นที่สัมภาษณ์ประกอบด้วย ก) ประวัติและความเป็นมาของโคม ข) ลักษณะ ชนิด และลวดลายของโคมล้านนา ค) รูปแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์สมัยใหม่เชิงพาณิชย์ 2) แบบบันทึกการผลิต (Observation) ประกอบด้วย ก) อุปกรณ์ที่ใช้ ข) กระบวนการผลิต ใช้บันทึกประกอบรูปภาพ และอธิบายขั้นตอนสาธิตการผลิตโคมล้านนาแบบดั้งเดิม คือ โคมดาว เนื่องจากมีกระบวนการทำประณีต และใช้เวลาทำนานมากกว่าโคมล้านนาชนิดอื่นๆ และโคมประยุกต์สมัยใหม่ คือ โคมกระบอก ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวม

ข้อมูลโดยเริ่มตั้งแต่การศึกษาประวัติและความเป็นมา ลักษณะ ชนิด และลวดลายของโคมล้านนา และขั้นตอนการผลิตโคมแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์สมัยใหม่ ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ผู้นำกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ผู้ประกอบการ ประชาชน และผู้สืบทอดการผลิตโคมล้านนา ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตใช้การ วิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

การศึกษาประวัติและความเป็นมา ลักษณะ ชนิด ลวดลายของโคมล้านนา รวมถึงรูปแบบการผลิตโคมแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์สมัยใหม่เชิงพาณิชย์ของชุมชนเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ นั้น ปรากฏผลดังนี้

1. ประวัติและความเป็นมาของโคม

ประเพณีการจุดประทีปหรือบูชาไฟ การยกโคมหรือการโคมลอยนั้น ลิงห์แก้ว มโนเพ็ชร (2539 อ้างในปิณฑร นันทชัย, 2553) ได้อธิบายว่า แต่เดิมเป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์กระทำขึ้นเพื่อบูชาพระเจ้าทั้งสาม คือ พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม ภายในโคมจะจุดเทียนซึ่งทาเปรี๊ยะหรือไขข้อพระโค ซึ่งพราหมณ์นำมาถวาย การบูชาด้วยน้ำมันไขข้อโคนี้เป็นพิธีของลัทธิพราหมณ์แท้ๆ แต่ต่อมาในแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่า พระราชพิธีต่างๆ ที่มีนั้นจะต้องให้มีส่วนเกี่ยวข้องกับทางพุทธศาสนา ดังนั้น จึงโปรดให้มีการสวดมนต์เย็นฉั่นเข้าก่อนเวลาที่จะยกโคมพระสงฆ์ที่จะสวดมนต์ ประกอบไปด้วยพระราชคณาไทย 1 พระครูปริตรไทย 4 พระราชาคณะรามัญ 1 พระครูปริตรรามัญ 4 รวมเป็น 10 รูปในการทำพิธี ตัวโคมจะเป็นโครงไม้ปิดกระดาด ส่วนข้างในสานเป็นชะลอมปิดกระดาดเป็นรูปกระบอกตรงๆ เทียนสำหรับจุดโคมชัยในแต่ละคืนจะใช้เทียน 24 เล่ม พองจุดได้ประมาณ 3 ชั่วโมง นอกจากนั้น คิวดล วาฤทธิ (2545) อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า สมัยก่อนในพระราชวังจะมีโคมปักประจำทุกตำแหน่งเจ้านาย เช่น ถ้าเป็นตำแหน่งเจ้าฟ้า

ก็จะใช้โคมโครงไม้ไผ่หุ้มผ้าสีขาว ถ้าเป็นตำหนักพระองค์เจ้า หรือเรือนข้างในก็ใช้โคมไม้ไผ่ ปิดกระดาดคล้ายกับโคมบริวารที่มีอยู่ทุกตำหนัก ซึ่งโคมทั้งหมดจะใช้จุดตะเกียงด้วยถ้วยแก้วหรือชามเหมือนกับโคมบริวารของวังเจ้านายซึ่งอยู่นอกพระราชวัง แต่สำหรับโคมชัย โคมประเทียบ และโคมบริวารจะมีในพระราชวังเท่านั้น การจุดโคมจะใช้ประทีปหรือเทียนจุดให้เกิดแสงสว่างแล้วนำไปใส่ไว้ในโคม หรือใช้ประทีปที่มีลักษณะเป็นประทีปเล็กๆ แล้วใช้น้ำมันงา น้ำมันละหุ่ง หรือน้ำมันมะพร้าว ใส่ไปยังถ้วยดิน เพื่อให้ไฟติดไส้ที่อยู่ตรงกลางถ้วยหรือประทีป แต่ปัจจุบันใช้ไฟฟ้าเสียมากกว่า ตามปกติการจุดโคมทำกันในวันพระ แต่จริงๆ แล้วการจุดโคมสามารถจุดได้ทุกวัน โดยไม่จำกัดเวลาและโอกาสหรือที่เรียกกันตามภาษาทางธรรมว่า อกาลิกโก ซึ่งก็แล้วแต่ความพอใจหรือความสะดวก โคมเมื่อจุดแล้วก็จะนำไปแขวนตามชายคาหน้าบ้านให้เป็นที่สวยงามและเพื่อเป็นการบูชาเทพอารักษ์ผู้รักษาหอเรือนบ้านช่องอีกทางหนึ่งด้วย การประดิษฐ์โคมมีเหตุผลอยู่ 4 ประการ คือ เพื่อเป็นพุทธบูชา เพื่อความสวยงาม เพื่อเพิ่มความสว่างให้กับตัวอาคารบ้านเรือน และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของบ้าน

สำหรับประวัติและความเป็นมาของโคมล้านนานั้น สุดชีวิต นันทวัน ณ อยุธยา (2542) อธิบายความเชื่อมโยงความเชื่อเรื่องประเพณีจุดประทีปหรือบูชาไฟในตำราและวรรณกรรมโบราณของล้านนาที่ได้บันทึกคติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีจุดโคมประทีปอยู่หลายฉบับ เช่น อานิสงส์เดือนยี่ ฉบับวัดหนองออน อานิสงส์ประทีป ฉบับวัดแม่ตั่ง เป็นต้น ซึ่งได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการจุดประทีปบูชาขึ้นว่า ผู้ใดก็ตามจุดประทีปในคืนวันเพ็ญเดือนสิบสอง หากเกิดมาชาติหน้าจะได้เกิดในตระกูลเศรษฐี เป็นผู้มั่งมีรูปโฉม วรรณะสวยงาม อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพย์สินเงินทอง สอดคล้องกับราชบัณฑิตยสถาน (2530) ที่ได้อธิบายความเชื่อจากงานจิตรกรรมลายคำในวิหารจามเทวี วัดปางยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ซึ่งมีอิทธิพลมาจากความเชื่อในชาตคนอกนิบาต ซึ่งแต่งโดยชาวล้านนาที่บันทึกไว้ว่า ในสมัยพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ พระโพธิสัตว์ได้จุดประทีปบูชาคุณแม่กาเผือกที่จากไปอยู่บนสวรรค์ ทำให้คนล้านนานิยมจุดโคมประทีปบูชาพระเจ้า เพื่อให้เกิดความสว่างไสว โดยมีคติแฝง

เปรียบเทียบความสว่างของโคมกับปัญญาญาณที่เกิดขึ้นของผู้ปฏิบัติธรรม ดังนั้น โคมจึงทำขึ้นมาเพื่อนำไปถวายพระที่วัด เพราะมีความเชื่อว่าชาติหน้าเกิดมาจะมีสติปัญญาดี เนื่องจากแสงสว่างที่ส่องเข้าไปยังความมืดเปรียบเสมือนปัญญาที่ช่วยให้มองเห็นถึงสิ่งต่างๆ ได้

ในประเพณีนี้เป็งชาวล้านนาใช้ผางประทีป (ภาชนะดินเผาวงกลมเล็กๆ สำหรับวางเทียน) และข้าวตอกดอกไม้เป็นเครื่องประกอบพิธีบูชาโคมยี่เป็ง เวลาที่นิยมจุดบูชา คือ ช่วงหัวค่ำ หลังจากได้สดับพระธรรมเทศนาเรื่องอานิสงส์ผางประทีปที่วัดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว การบูชาโคม อาจจะมีการชักโคมขึ้นแขวนที่ค้ำโคม (เสาไม้ไผ่ขนาดใหญ่ ส่วนปลายเสามีค้ำไม้และรอกสำหรับชักโคมขึ้นแขวน) อธิษฐานบูชาพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ในภัทรกัปนี้ ได้แก่ พระกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมนะพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า พระศากยมุนีโคตมพุทธเจ้า และพระอริยมะตตรัยพุทธเจ้า และอธิษฐานให้ความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง เช่น ขอให้อา้งตั้งไฟ ขอให้อา้งตั้งน้ำ ลัพพะเคราะห์ ลัพพะภัย ลัพพะเสนียดจัญไร วินาสสันตุ เป็นต้น เราจะเห็นเด่นชัดในประเพณีลอยกระทง ซึ่งนิยมนำโคมมาตกแต่งภายในงาน เพื่อส่องสว่างเกิดความสวยงามในยามค่ำคืนเดือนเพ็ญ โคมล้านนานั้นมีหลากหลายชนิดให้ความงดงามแตกต่างกันไป และวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้นั้นก็ล้วนมาจากธรรมชาติ การจุดโคมประทีปนั้น เป็นการเชื่อมโยงความเชื่อระหว่างศาสนาพราหมณ์กับพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นความศรัทธาต่อพระพุทธเจ้า ความเป็นสิริมงคล การสร้างแสงสว่างให้กับสถานที่ และเป็นสิ่งประดับตกแต่งสร้างความสวยงาม (สุระเดช ศรีวิชัย, 2550)

2. ลักษณะและชนิดของโคมล้านนา

โคมล้านนานั้นถือได้ว่าเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวล้านนาที่มีการจำแนกตามรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันไป จากการศึกษาเอกสาร (ประทีป พิษทองกลาง และ อภิรียา นามวงศ์พรหม, 2556) และการสัมภาษณ์ประชาชนชาวบ้านในชุมชนเมืองสาทร พบข้อมูลที่น่าสนใจ โดยโคมล้านนาที่ประดิษฐ์ในชุมชนเมืองสาทร แบ่งเป็น 4 ลักษณะตามการใช้งาน และ 10 ชนิดตามความนิยมประดิษฐ์ ได้แก่

1) โคมถือ ได้แก่ โคมหุกระต่าย โคมดอกบัว 2) โคมแขวน ได้แก่ โคมเสมาธรรมจักร หรือโคมแปดเหลี่ยม โคมไห โคมกระจัง โคมดาว โคมเงี้ยว โคมเอว โคมกระบอก โคมญี่ปุ่น 3) โคมที่ตั้งบนพื้นหรือวางบนพื้น ได้แก่ โคมพัด หรือโคมเวียน และ 4) โคมลอย เป็นโคมใหญ่มีรูปร่างคล้ายบอลลูก ตัวยึดทำจากซีกไม้ไผ่หุ้มด้วยกระดาษสา เมื่อจุดโคมความร้อนจากเปลวไฟจะทำให้โคมลอยตัวขึ้น ในสมัยโบราณ การปล่อยโคมลอยนี้ จะทำกันที่วัดหรือตามบ้านเรือนและในประเพณียี่เป็งเท่านั้น ซึ่งเชื่อว่าโชคร้ายทั้งหลายจะลอยไปกับโคม โดยโคมแต่ละชนิดมีรายละเอียดดังนี้

2.1 โคมถือ

1) **โคมหุกระต่าย** เป็นโคมยี่เป็งอีกชนิดหนึ่งที่ทำได้ง่าย ไม่ละเอียด ซับซ้อน ฐานโคมเป็นไม้หนาประมาณ 5 มิลลิเมตร ทำเป็นฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดประมาณ 10 เซนติเมตร เจาะรูตรงมุมทั้งสี่มุม ใช้ไม้ไผ่ยาวประมาณ 25-30 เซนติเมตร เหลาให้มีขนาดประมาณครึ่งเซนติเมตร บักลงไปในมุมทั้งสี่มุม ตัดไม้ไผ่เหลาเป็นรูปโค้งคล้ายหุกระต่ายหรือกลีบดอกบัว ให้ส่วนบนผายออกกว้างประมาณ 15 เซนติเมตร จะได้ตัวโคมที่มีปากบานคล้ายหุกระต่าย ประดับตกแต่งด้วยกระดาษแก้วทั้งสี่ด้าน หรือใช้กระดาษสาก็ได้ โคมหุกระต่ายนี้อาจจะทำฐานจากกากกล้วยหรือลำต้นมะละกอก็ได้ และถ้าใช้ถือให้ใส่ด้ามตามต้องการ ดังภาพที่ 1

2) **โคมดอกบัว** เป็นโคมที่ท่าง่าย ไม่ซับซ้อนเช่นเดียวกับโคมหุกระต่าย สามารถปรับแต่งด้วยกระดาษแก้วทั้ง 4 ด้านหรือใช้กระดาษสาก็ได้ ปรับรูปทรงเป็นดอกบัวมีกลีบ จะเพิ่มกี่ชั้นก็ได้ตามความต้องการ ดังภาพที่ 2



ภาพที่ 1 โคมหุกระต่าย



ภาพที่ 2 โคมดอกบัว

2.2 โคมแขวน

1) **โคมเสมาธรรมจักรหรือโคมแปดเหลี่ยม** คือมีรูปทรงที่คล้ายรั้งมดส้ม และรูปทรงเป็นแปดเหลี่ยม จึงเรียกว่า ธรรมจักร หรือโคมรั้งมดส้ม ใช้ไม้ไผ่เหลาให้เป็นเส้น กว้างประมาณ 1 เซนติเมตร หนาประมาณ 2-3 มิลลิเมตร นำมาหักเป็น 16, 24 เหลี่ยมหรือตามต้องการ นำมาผูกด้วยด้ายให้แน่น เมื่อมัดโครงเสร็จแล้ว นำไม้ไผ่ที่เตรียมไว้มาหักมุม เพื่อทำหูโคมเป็นรูปสามเหลี่ยม เมื่อทำเป็นโครงสำเร็จแล้ว ตัดกระดาษรอบโครง ปล่อยส่วนบนไว้ เพื่อเป็นช่องใส่ดวงประทีปและให้อากาศเข้ามาในโคมได้ ตัดลวดลาย อาจจะเป็นลายดอกก่ากอก (ลายประจำยาม) ลายตะวัน สำหรับประดับตกแต่ง หลังจากนั้นติดหางโคมสำหรับกระดาษที่ใช้ทำโคม อาจใช้กระดาษแก้วหลากสีเป็นอุปกรณ์ทำโคม ถ้าใช้กระดาษสีไม่นิยมประดับด้วยลวดลาย โคมรั้งมดส้มใช้จุดเป็นพุทธบูชา ดังภาพที่ 3

2) **โคมไห** ตัวโคมมีลักษณะคล้ายไห เนื่องจากด้านบนหรือปากโคม กว้างกว่าส่วนล่างหรือก้นโคม ด้านบนหักเป็นมุมหกเหลี่ยม ด้านล่างหรือส่วนก้นหักมุมสี่เหลี่ยม ด้านบนสุดทำเป็นรูปสามเหลี่ยม 4 อัน เพื่อเป็นหูโคม ตัวโครงทำจากไม้ไผ่ทรงเรียวยาวพองาม ประดับตกแต่งด้วยกระดาษสา และลวดลายพื้นเมือง แต่งหางโคมให้สวยงามด้วยการตัดกระดาษสาเป็นลวดลายทำปล่องหรือปากไว้จุดประทีป โคมชนิดนี้ใช้จุดบูชาได้ทั่วไป บางครั้งเรียกโคมเพชร หมายถึงความสวยงาม



ภาพที่ 3 โคมเสมาธรรมจักรหรือ
โคมแปดเหลี่ยม



ภาพที่ 4 โคมไห

อร่ามตา บ้างนิยมเป็นของขวัญในโอกาสขึ้นบ้านใหม่ หมายถึงหม้อเงิน หม้อทอง ไทเงิน ไททอง ถ้าให้เป็นของขวัญในวันแต่งงาน เป็นนิมิตรหมายให้โชคลาภ ปัจจุบันมีการนำรูปแบบของโคมไท มาทำเป็นโคมไฟประดับบ้าน โดยใช้วัสดุผ้าหรือกระดาษหุ้มตัวโครง ดังภาพที่ 4

3) โคมกระจิง หรือโคมกระจิงมงกุฎ มีรูปทรงคล้ายกระจิงสวมมงกุฎ เป็นโคมรูปแบบสมัยใหม่ บ้างเรียกโคมไท เพราะขึ้นรูปแบบโคมไท แต่เอาส่วนปลายเป็นส่วนหัว ส่วนหัวเป็นส่วนปลายโคม ส่วนคำว่า กระจิง คือ ลายไทยรูปแบบหนึ่ง ลักษณะคล้ายกลีบของดอกบัว หรือตาอ้อย ด้านข้างแยกปลายแหลมเหมือนนกูกาบ ลายไทยนี้ใช้ประดับตามขอบ เช่น ขอบของธรรมศาสตร์ หรือขอบบนของลายหน้ากระดาน ลายกระจิงมีอยู่หลายรูปแบบ เช่น กระจิงrawn กระจิงปฏิญาณ กระจิงไบเทศ กระจิงหลังสิงห์ กระจิงหู เป็นต้น ดังภาพที่ 5 (<https://sites.google.com>)

4) โคมดาว เป็นโคมรูปดาว มีห้าแฉก ตัวโคมทำจากไม้ไผ่หักมุมเป็นห้ามุม ใช้กระดาษสาหรือผ้าสำหรับติดหุ้มตัวโครง ตัดกระดาษสีเงิน สีทอง เพื่อประดับตกแต่งลวดลาย ส่วนใหญ่ตกแต่งด้วยลายดวงตะวัน พระอาทิตย์ เป็นลายลักษณะรูปกลม เจาะช่องตรงกลางเป็นปล่องสำหรับใส่ฟางประทีปเพื่อจุดเป็นพุทธบูชา ดังภาพที่ 6



ภาพที่ 5 โคมกระจิง



ภาพที่ 6 โคมดาว

5) **โคมเงี้ยว** เป็นโคมที่มีรูปร่างที่ได้มาจากชาวไทใหญ่ จึงเรียกว่า โคมเงี้ยว ก่อนข้างทำยากกว่าโคมชนิดอื่นๆ เนื่องจากตัวโคมมีลักษณะหักมุมละเอียดซับซ้อน เป็นเหลี่ยมคล้ายเพชรที่เจียรนัย จึงมีชื่อเรียกว่า โคมเพชร โคมชนิดนี้แม้ไม่ได้ใส่ทางก็มี ความงดงาม และเมื่อจุดผางประทีปไว้ข้างใน ยิ่งมีความงดงามมากยิ่งขึ้น ดังภาพที่ 7

6) **โคมแอม** เป็นโคมที่ต่อกันตั้งแต่สองชั้นขึ้นไป รูปแบบของโคมคือ โคมรังมดส้ม (โคมธรรมจักร) ต่อกันเป็นสายประมาณ 2-5 ลูก ยาวตั้งแต่ 1-5 เมตร เป็นการสร้างสรรค์ออกแบบของช่างพื้นบ้านเพื่อขยายรูปทรงให้ยาวเชื่อมต่อกัน บริเวณจุดเชื่อมต่อระหว่างโคมแต่ละลูก ใช้ไม้ไผ่เชื่อมต่อ 4 จุด ส่วนนี้เรียกว่า แอม หรือ เอว นิยมใช้แขวนกับค้ำไม้ไผ่ (เสาลำหรับแขวนโคม) ที่ยาวๆ หรือ ตั้งกับพื้นเพื่อประดับตกแต่งอาคารสถานที่ต่างๆ บ้างนำหลอดไฟติดไว้ข้างใน เพื่อให้ เกิดแสงสว่าง เนื่องจากตัวโคมยาวประทีปที่ใช้จุดอาจสว่างไม่เพียงพอ ดังภาพที่ 8

7) **โคมกระบอ** เป็นโคมที่ทำงานกว่าโคมชนิดอื่นๆ เนื่องจากใช้ไม้ไผ่ เหลาแบนกว้างประมาณ 1 เซนติเมตร หนา 2-3 มิลลิเมตร ขดเป็นวงกลมเท่าๆ กัน 2 วง ไม้เป็นโครงสร้างหัวและส่วนท้าย เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 15 เซนติเมตร แล้ว นำกระดาษสาด้านกว้างยาวกว่าเส้น รอบวงของไม้ไผ่ขดวงกลมประมาณ 1-2 เซนติเมตร ยาวประมาณ 15-20 เซนติเมตร เมื่อติดกระดาษแล้ว ตัดลวดลาย ประดับตกแต่ง โดยใช้กระดาษสีเงิน สีทอง หรือสีอื่นๆ ลวดลายประดับส่วนใหญ่ นิยมใช้ลายสร้อยดอกหมาก ส่วนท้ายหรือก้นกระบอปิดด้วยกระดาษแข็งสำหรับ วางผางประทีปเพื่อจุดเป็นพุทธบูชา โคมกระบอมีทั้งทรงกลมและทรงสี่เหลี่ยม สำหรับทรงเหลี่ยมบางครั้งก็เรียก โคมล้อ เนื่องจากคล้ายโคมที่ใช้แขวนติดกับชบวน เถียนที่พ่อค้าวัวต่าง ใช้เดินทางในยามค่ำคืน ดังภาพที่ 9 (www.rumruay.com)

8) **โคมญี่ปุ่น** เป็นโคมที่ทำเลียนแบบญี่ปุ่นจึงเรียกว่าโคมญี่ปุ่น พบเก็บ ได้ตามรอยพับ บ้างเรียกโคมชนิดนี้ว่า โคมหย้อ (คำว่า หย้อ แปลว่า ทำให้เล็กลง) ตัว โคมทำจากกระดาษโคมล้านนาซึ่งมีความมัน เหนียวและสีสนสดใส วิธีการทำ มีแม่พิมพ์เป็นแบบหลากหลายรูปทรง เช่น วงกลม สี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม รูปไข่ เป็นต้น และราคาค่อนข้างจะถูกกว่าโคมทุกๆ ไป ไม่ค่อยเป็นที่นิยมมากนัก ดังภาพที่ 10 (www.rumruay.com)



ภาพที่ 7 โคมเงี้ยว



ภาพที่ 8 โคมแฉว



ภาพที่ 9 โคมกระบอก



ภาพที่ 10 โคมฉู่ปุ่น

2.3 โคมที่ตั้งบนพื้นหรือวางบนพื้น

1) โคมพัด เป็นโคมลักษณะพิเศษ เพราะหมอนได้คล้ายโคมเวียนของภาคกลาง คำว่า พัด ในภาษาล้านนาแปลว่าหมอน โคมชนิดนี้เป็นรูปทรงกระบอกขนาดกว้างประมาณ 50 เซนติเมตรสูงประมาณ 50-70 เซนติเมตร หุ้มด้วยกระดาษสาหรือกระดาษโคมล้านนา สีขาว ด้านในจะเป็นโครงโคมที่มีเส้นด้ายเวียนไปตามเสาโครง ด้านในเป็นวงกลม ติดรูปภาพที่ตัดจากกระดาษสีดำเป็นพุทธประวัติ รูปนักษัตรปีเกิด เป็นต้น ส่วนด้านบนติดกระดาษสา เจาะเป็นใบพัดช่องระบายอากาศ ใส่เข็มติดไว้กับไม้แกนกลางโครงตัวในนำมาวางบนถ้วยเล็กทรงแกนเสาโคม เมื่อจุดเทียนหรือผางประทีป ความร้อนจะดันใบพัดทำให้โคม พัด หรือหมุนฉายภาพ ดังภาพที่ 11

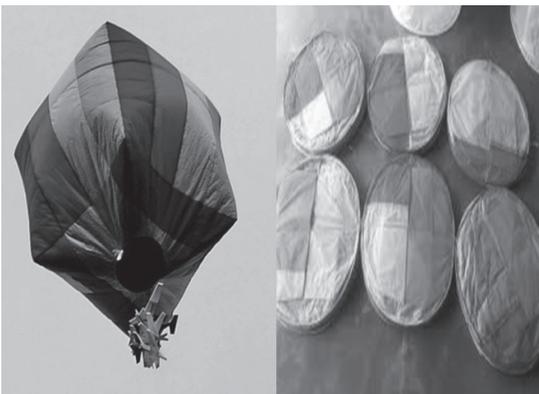
2.4 โคมลอย

โคมที่ไฟแล้วปล่อยให้ลอยไปในอากาศรูปร่าง และขนาดของโคมลอยเป็นรูปตุ้มวงกลมกันใหญ่ ปากแคบ กว้างราว 75 เซนติเมตร ตัวโคมสูงขนาด 1.15-1.50 เมตร ทำด้วยกระดาษว่า หุ้มเป็นรูปทรงกลม คล้ายลูกฟุตบอล ใช้กระดาษว่า



ภาพที่ 11 โคมพัด

จำนวนมากต่อๆ กันเป็นจำนวนมากไม่ต่ำกว่า 50 แห่งขึ้นไปโคลมลอยที่ปล่อยขึ้นไปนั้น ก็เพื่อจะให้ลอยขึ้นไปบูชาพระเกตแก้วจุฬามณีบนสวรรค์อันเป็นที่บรรจ พระธาตุประจำปีเกิดของผู้ที่เกิดปีจอ หรือเพื่อบูชาแก่เจ้าผู้ใช้กำเนิดของตนบนสวรรค์ ที่เรียกว่า "พ่อเกิดแม่เกิด" โคมลอยนอกจากจะใช้ลอยเพื่อบูชาแล้ว ยังนิยมทำและเล่นกันมากในประเพณีเดือนยี่เป็ง หรือวันเดือนเพ็ญ 12 จะปล่อยในเวลากลางวัน เพราะอากาศดี ท้องฟ้าโปร่งสามารถมองเห็นโคมลอยได้ชัดเจน และถือว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ด้วย ลักษณะของโคมลอยที่จะปล่อยขึ้นไปนั้น จะไม่มีรูปแบบที่แน่นอน แต่จะเลียนแบบจากธรรมชาติที่มองเห็น เช่น รูปลูกฟัก ลูกแตง รูปทรงกระบอก ทรงกลม ทรงเหลี่ยม รังมด แล้วแต่จะช่วยกันคิด ช่วยกันออกแบบตกแต่ง เพื่อให้เกิดความสวยงาม เมื่อนำกระดาษสามาปะติดปะต่อกันจนเป็นรูปทรง ตามความพอใจแล้ว ก็จะใช้ควันไฟรมเข้าไปในโคมลอยนั้น แล้วก็ปล่อยขึ้นไปบนท้องฟ้า ต่อมาก็เพิ่มวิธีการต่างๆ เข้าไปมากกว่าเดิม เช่น การเพิ่มประทัด หรือ ดอกไม้ไฟ พลุสี ควันสี กระดาษเศษสี กระดาษเงิน กระดาษทอง ตู๊กตา ร่ม เครื่องร่อนกระดาษ เครื่องบินกระดาษ เพื่อให้เกิดความครึกครื้น ตื่นเต้นยิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้วัสดุที่นำมาประกอบเพิ่มเติมตกแต่งนั้นจะต้องเบาและที่สำคัญโคมลอยสามารถยกขึ้นไปได้ และต้องปฏิบัติตามกฎหมายเรื่องการปล่อยโคม เพราะจะไปกีดขวางเส้นทางการบินของเครื่องบิน จะเกิดอันตรายได้



ภาพที่ 12 โคมลอย

3. ลวดลายของโคมล้านนา

การสลักกระดาษ หรือที่ชาวล้านนาเรียกว่า “การต้องลายกระดาษ” หมายถึง การฉลุลายโดยใช้วัสดุปลายแหลม เช่น ลิ่มหรือสั้ว ลวดลายการต้องกระดาษในการทำโคมล้านนา จะมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อ ธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี รวมถึงเรื่องราวของระบบจักรวาล ความอุดมสมบูรณ์ และการดำรงชีวิต ซึ่งปรากฏเป็นรูปแบบสัญลักษณ์ต่างๆ จากนั้น นำลวดลายไปปิดประดับหรือตกแต่งโคมล้านนา ทั้งที่เป็นสิ่งถาวรอยู่ได้นาน เช่น ปิดเป็นลวดลาย หรือติดเพื่อเป็นสิ่งที่ใช้งานชั่วคราว เช่น ลายตกแต่งพระเมรุ เป็นต้น ลวดลายของโคมล้านนา ที่นิยมประดิษฐ์กันมีดังนี้ 1) ลายดอกบัว เป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความบริสุทธิ์ ความเจริญ 2) ลายดอกจอก (ลายกำกอก) หมายถึง ความมีชื่อเสียงเกียรติยศ โชค ลาภ เงิน ทอง 3) ลายดาวซิงดวง (ลายดาวเด่นฟ้า) หมายถึง ความมีอำนาจ วาสนา เกียรติ ชื่อเสียง 4) ลายดอกจันทร์แปดกลีบ หมายถึง ทิศทั้งแปด ได้แก่ บูรพา อากาศ ทักษิณ ทวีติ ประจิม พายัพ อุตฺร และอีสาน 5) ลายประจายาม หมายถึง ท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ 6) ลายใบโพธิ์ (ลายใบสะหลี) หมายถึง ความร่มเย็นเป็นสุข 7) ลายสัตว์ลึบสองราศี (ลึบสองนักษัตร) หมายถึง การบูชาสัตว์ประจำราศีเกิด การเสริมดวงชะตา 8) ลายลำภาแก้ว ลำภาทอง (ลายสะเปาแก้ว สะเปาทอง) หมายถึง การนำพาไปพบสิ่งอันประเสริฐ หรือนำพาไปสู่นิพพาน 9) ลายไขปลา หมายถึง การแผ่อำนาจ มีบารมี 10) ลายดอกแก้ว (ลายดอกพุดตาน) หมายถึง ทรัพย์ แก้ว แหวน เงิน ทอง 11) ลายสร้อยดอกหมาก หมายถึง ความเจริญรุ่งเรือง อำนาจ วาสนา 12) ลายปราสาท หมายถึง การบูชาพระเกตุแก้วจุฬามณี 13) ลายหม้อบูรณมัญเฑาะ (ลายหม้อดอก) หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ 14) ลายหงส์ หมายถึง พระนิพพาน โลกุตระภูมิ พรหมโลก 15) ลายสิงห์ หมายถึง อำนาจบารมี และ 16) ลายช้างแก้ว ม้าแก้ว หมายถึง บุญบารมี พระมหากษัตริย์ ในกระบวนการต้องลาย สล่าจะร่างภาพลงบนกระดาษให้มีขนาดเท่าของจริง แล้วนำไปวางลงบนกระดาษที่จะทำการต้องลายโดยใช้ลิ่มหรือสั้วและอาจใช้ตะปูในการเสริมลวดลายให้เด่นมากขึ้น หรืออาจสร้างแม่แบบกระดาษแข็งและแม่แบบโลหะเพื่อความสะดวกในการต้องลายบนกระดาษ

4. รูปแบบการผลิตโคมล้านนาแบบดั้งเดิมและประยุกต์สมัยใหม่เชิงพาณิชย์

สำหรับรูปแบบและขั้นตอนการผลิตโคมล้านนา ผู้วิจัยได้ใช้การบันทึกโดยแบ่งเป็นการผลิตโคมแบบดั้งเดิมตามรูปแบบที่ชุมชนเมืองสาทร ปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนาน คือ โคมแปดเหลี่ยม จากแม่ครูสุดา ท้าวแดนคำ และพ่อครูอุดม บุญมี ส่วนโคมประยุกต์สมัยใหม่ คือ โคมญี่ปุ่น ประดิษฐ์และดัดแปลงจากโคมญี่ปุ่นโดยแม่บัวไหล คณะปัญญา มีขั้นตอนในการทำโคมแต่ละชนิดดังนี้

4.1 การผลิตโคมล้านนาแบบดั้งเดิม: โคมแปดเหลี่ยม

ในขั้นตอนการทำโคมแปดเหลี่ยมจากกระดาษสาและกระดาษแก้วมีขั้นตอนการทำที่คล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันในส่วนของวัตถุดิบหลักและวัตถุดิบทางอ้อมบางประเภท ได้แก่ กระดาษสาใช้ในการครอบตัวโคมและทำทางโคมแปดเหลี่ยม ส่วนกระดาษแก้วใช้ในการครอบตัวโคม และกระดาษแก้วชุนใช้ทำทางโคม ซึ่งในขั้นตอนการทำโคมล้านนาจะกล่าวถึงในส่วนของขั้นตอนการทำโคมแปดเหลี่ยม กระดาษสา มีรายละเอียดดังนี้

1) นำไม้ไผ่มาตัดออกเป็นท่อนตามขนาดที่ต้องการ โดยพิจารณาจากขนาดของโคมที่จะนำมาใช้ นำไม้ไผ่ที่ได้มาผ่าเป็นซีกให้ได้ความยาวตามความต้องการ แล้วนำซีกไม้ไผ่ที่ได้ไปฝั่งแดดให้แห้งแล้วใช้มีดผ่าไม้เป็นซีกขนาดความกว้างประมาณ 0.75 เซนติเมตร แล้วเหลาเนื้อไม้ให้เรียบโดยเสมอกันทุกชิ้น นำซีกไม้ไผ่ที่ได้มาหักมุมประกอบเป็นรูปแปดเหลี่ยมจำนวน 6 วงเพื่อทำตัวโคมโดยใช้วงนอก 4 ซี่และวงใน 2 ซี่ วงในจะมีขนาดเล็กกว่าโคมข้างนอก ให้มีความยาวของมุมปลายไม้แรกเท่ากับมุมปลายไม้ท้ายสุดเพื่อนำมาประกบติดกันเป็นวงให้เท่าๆ กัน ทากาวลาเท็กซ์และเทปใสปิดทับอีกครั้งทิ้งไว้ประมาณ 5-10 นาที การขึ้นรูปโครงโคมแปดเหลี่ยมนำวงซีกไม้ไผ่ที่ประกอบเสร็จเรียบร้อยแล้วจำนวน 6 ซี่ มาขึ้นรูปเพื่อทำตัวโคม ประกอบด้วยวงนอกด้านละ 2 วง จำนวน 4 วง ให้เป็นแนวตั้งรูปทรงแปดเหลี่ยม และสอดวงใน 2 วง เป็นแนวนอนเข้าด้านในวงนอกที่ประกอบเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยให้มุมที่หักไว้บรรจบกันทุกๆ มุม ติดกาวลาเท็กซ์ตามมุมของวงนอกและวงใน แล้วใช้ไม้หนีบผ้าพลาสติกหนีบหมุนตัวโคมที่ทากาวเสร็จเรียบร้อยแล้วเพื่อยึดการให้แน่น ทิ้งไว้ประมาณ 10-15 นาที แล้วจึงเอาไม้หนีบผ้าพลาสติกออกฉีดสเปรย์กันมอดและเชื้อราลงบนตัวโคม แล้วนำไปฝั่งแดดจนแห้งสนิท ดังภาพที่ 13



ภาพที่ 13 การขึ้นรูปโคมแปดเหลี่ยม

2) ส่วนการทำจิกโคมแปดเหลี่ยมรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส นำซี่ไม้ไผ่มาหักเป็นเหลี่ยมรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตัดทับปลายไม้ด้วยเทปใสหรือกาวลาเท็กซ์ ความยาวแต่ละด้านจะต้องเท่ากับขนาดความยาวแต่ละด้านของช่องตาบนหัวโคม ส่วนหัวของจิกให้ใช้ซี่ไม้ไผ่ 1 ซี่ นำมาหักเป็นมุม 8 มุม นำมาติดด้านในของฐานจิกโคมแต่ละมุมด้วยกาวลาเท็กซ์จะได้ปักจิกโคมรูปสามเหลี่ยมจำนวนทั้งหมด 4 ด้าน หากาวและหนีบด้วยไม้หนีบผ้าพลาสติกแต่ละด้าน ทิ้งไว้ให้กาวแห้งสนิทแล้วจึงเอาไม้หนีบผ้าพลาสติกออก จะได้จิกโคมแปดเหลี่ยมที่เสร็จเรียบร้อย การทำฐานตัวโคมแปดเหลี่ยมหักซี่ไม้ไผ่เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสให้มีความยาวเท่ากับความยาวแต่ละด้านของช่องตาของตัวโคม แล้วนำซี่ไม้ไผ่จากการหักเหลี่ยมมาติดฐานตัวโคมด้วยกาวลาเท็กซ์หรือเทปใส นำกระดาษแข็งมาตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสติดไว้ที่บนฐานโคมด้านในเพื่อใช้วางฝาประที่ปหรือเทียนไข แล้วผูกร้อยเชือกและการจิกโคมบนตัวโคมแปดเหลี่ยม นำเชือกมาผูกโคมด้านบนโคม 2 มุม เพื่อใช้เป็นที่แขวนโคม แล้วนำจิกโคมที่ได้มาติดส่วนบนของโคมด้วยกาวลาเท็กซ์หรือเทปใส เพื่อไม่ให้จิกโคมกับตัวโคมเคลื่อนได้ง่าย ทิ้งไว้ให้แห้งสนิทประมาณ 5-10 นาที ดังภาพที่ 14



ภาพที่ 14 การทำโครงคอม ขึ้นรูป และทำส่วนหัวของคอม

3) การปิดกระดาดครอบตัวคอมแปดเหลี่ยมและการตกแต่งคอมแปดเหลี่ยม ตัดกระดาดตามขนาดของโครงคอมแต่ละด้านตามแบบที่กำหนด โดยการตัดกระดาดจะแบ่งได้เป็น 2 ขนาด คือ ตัดตามขนาดของตาใหญ่ ได้แก่ ช่องคอมที่รวมช่องจิกคอม 1 ด้านจะมี 4 ช่อง ตัดกระดาดสาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าจำนวน 4 แผ่น และตัดตามขนาดของตาเล็ก ได้แก่ ช่องคอมที่ไม่รวมช่องจิก 1 ด้านจะมี 3 ช่อง เป็นจำนวน 4 ด้าน ตัดกระดาดสาเป็นรูปสามเหลี่ยมทั้งด้านบนและด้านล่างจำนวน 4 แผ่น รวมทั้งหมด 8 แผ่น แล้วหากาวลาเท็กซ์บนซี่ไม้ไผ่ นำกระดาดที่ตัดไว้ตามแบบจำนวน 4 แผ่นมาปิดครอบตาเล็กของคอมทั้งหมดจำนวน 4 ด้าน หากาวลาเท็กซ์บนซี่ไม้ไผ่ด้านที่เหลือและจิกคอม นำกระดาดสาที่ตัดไว้มาปิดครอบตาใหญ่ของคอมและจิกคอม โดยเว้นช่องคอมด้านล่าง 1 ช่อง เพื่อใช้วางถางประทีปหรือเทียนไข ตัดกระดาดสาส่วนที่เกินจากขนาดของปีกจิกคอมแต่ละด้าน โดยตัดให้เป็นแนวทแยงตามแนวขอบปีกจิกคอมให้เรียบร้อย ดังภาพที่ 15



ภาพที่ 15 การเตรียมกระดาษ ตัดกระดาษ

4) ตัดกระดาษตะกั่วสีทองความกว้างประมาณ 0.5 เซนติเมตร นำมาติดทับตามแนวนเส้นขอบโคมแต่ละด้านด้วยกาวลาเท็กซ์ แกะดอกกลายคำสำเร็จรูปออกจากกระดาษแบบพิมพ์ลายดอกสำเร็จรูป แล้วมาติดตรงกึ่งกลางตัวโคมแปดเหลี่ยมแต่ละด้าน ทั้งหมด 4 ด้าน โดยติดแบบ 1 ด้านเว้น 1 ด้าน เป็นจำนวนทั้งหมด 4 ดอก ด้วยกาวลาเท็กซ์ เพื่อความสวยงาม ตัดกระดาษสาเพื่อทำหางโคมแปดเหลี่ยมกระดาษสา โดยตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตามขนาดความยาวของหางโคมที่ออกแบบไว้ ฉลุลายตามแนวยาวของกระดาษ หรือตัดฉลุริมกระดาษตามแนวยาว เพื่อทำเป็นหางโคม นำหางโคมที่ได้จากการตัดฉลุลายเรียบร้อยแล้ว มาติดโคมด้านที่เปิดช่องว่างไว้เพื่อปิดไม่ให้เห็นช่องว่างสำหรับวางถียงประทีปหรือเทียนไข และติดช่องฐานโคมด้านล่างทั้ง 4 ด้านด้วยกาวลาเท็กซ์ ตัดกระดาษตะกั่วสีทองเพื่อทำแนวเส้นตามเส้นขอบโคม แล้วนำมาติดทับตามแนวเส้นช่องฐานโคมที่ติดหางโคมไว้ทั้ง 4 ด้าน และขอบด้านบนที่ปิดหางโคมเพื่อไม่ให้เห็นช่องว่างของตัวโคมด้วยกาวลาเท็กซ์ ดังภาพที่ 16

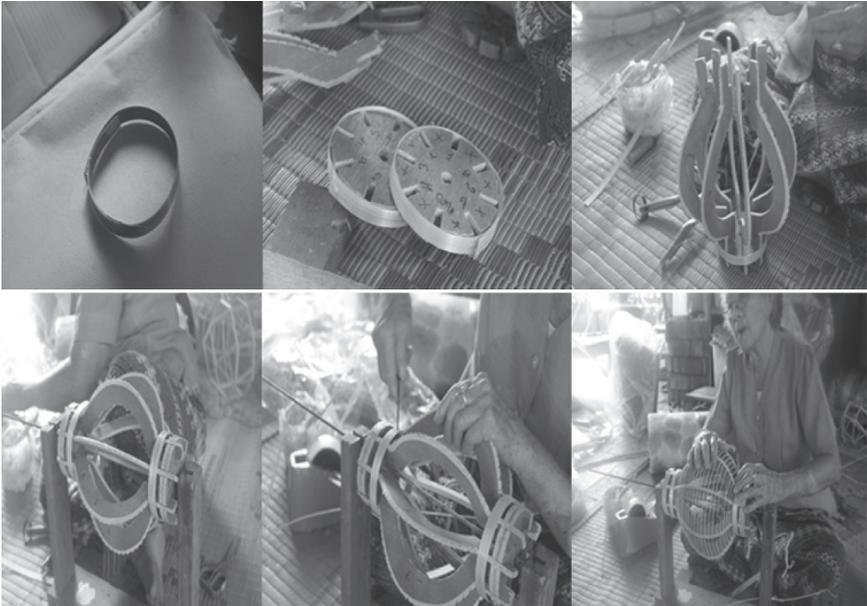


ภาพที่ 16 การตกแต่งและประกอบทางโคม

4.2 การผลิตโคมแบบประยุกต์สมัยใหม่: โคมญี่ปุ่น

อุปกรณ์ที่ใช้ชาโคมญี่ปุ่น ค้าง ไม้ไผ่ กระดาษสา กระดาษทอง กระดาษแข็ง เข็ม มีดจักตอก มีดผ่าไม้ไผ่ เหล็กจี้ กรรไกรตัดกระดาษ กรรไกรซิกแซก กาวลาเท็กซ์ แปรง แม็กซ์และลวดเย็บกระดาษ และสก็อตเทปใส ขั้นตอนการผลิตโคม

1) นำไม้ไผ่มาผ่าให้เป็นเส้นตอกโดยใช้มีดจักตอก จากนั้นให้นำตอกที่ได้มาขึ้นแบบด้วยส่วนหัวและท้ายของโครงโคมเพื่อให้ได้ขนาดที่ต้องการ จากนั้นจึงเย็บติดด้วยลวดเย็บกระดาษและพันด้วยสก็อตเทปใสอีกครั้ง เรียกว่า ว่อง เมื่อนำว่องที่ได้ใส่โครงโคม ส่วนท้ายเรียบร้อยแล้ว นำชาโคมญี่ปุ่นมาใส่เรียงตามลำดับหมายเลขจนครบทุกชิ้น จึงนำโครงส่วนหัวมาเสียบกับชาโคมตามหมายเลขเช่นเดิม จากนั้นดันว่องทั้งส่วนหัวและท้ายให้ขยับเข้ามาด้านในจนแน่น นำโครงโคมเสียบด้วยเหล็กแล้วนำไปวางไปบนค้ำ จากนั้นทำการเจาะรูที่ว่องส่วนท้ายของโคมด้วยเหล็กจี้ นำหาวยที่เหลาเป็นเส้นมาต่อเข้าด้วยกันด้วยสก็อตเทปใสจนได้ความยาวที่ต้องการ แล้วนำไปสอดเข้าไปในรูว่องที่เจาะเอาไว้ จากนั้นจึงนำหาวยมาพันที่โครงโคมโดยหมุนโครงโคมไปซ้ายๆ ค่อยๆ พันหาวยไปเรื่อยๆ จากส่วนท้ายจนถึงส่วนหัวของโครงโคม ข้อควรระวังในขั้นตอนนี้ คือ ต้องดึงหาวยให้แน่น นำกระดาษสาสี่ที่ต้องการมาตัดเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าโดยประมาณขนาดกระดาษที่จะตัดจากขนาดของโคมในแต่ละช่อง จำนวน 8 ชิ้น นำกาวมาทาที่หาวยให้ทั่ว นำกระดาษสาสี่ที่ต้องการมาปะลงที่ตัวโครงโคม ข้อควรระวังในขั้นตอนนี้ คือ ห้ามทาหาวยโดนตัวโครงโคม เพราะ



ภาพที่ 17 การทำว้าง หัวโคม และโครงโคม

จะทำให้แกะออกจากหวายไม่ได้ เมื่อติดกระดาษสาครบทุกช่องแล้ว จึงนำกระดาษทองมาตัดเป็นเส้นเล็กๆ ด้วยกรรไกร ชิกแซกแล้วนำมาติดบริเวณรอยต่อของกระดาษแต่ละแผ่น แล้วใช้ผ้าฝืนเล็กๆ มาถูเพื่อให้กระดาษทองติดกาแน่นสนิท ดังภาพที่ 17

2) นำโครงโคมเสียบด้วยเหล็กแล้วนำไปวางไปบนค้ำ จากนั้นทำการเจาะรูที่ว้างส่วนท้ายของโคมด้วยเหล็กจี้ นำกระดาษสามาตัดเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า เรียกว่า แค็บ และนำกระดาษสาอีกสามาตัดเป็นเส้นๆ เพื่อทำเป็นหางโคม นำกระดาษส่วนที่เรียกว่า แค็บ มาติดส่วนท้ายของโคมจนรอบ จากนั้นปิดทับด้วยกระดาษสาที่ตัดไว้เพื่อทำส่วนของหางโคม ตัดกระดาษทองด้วยกรรไกรชิกแซกมาตกแต่งบริเวณส่วนหัวและท้ายของโคมเพื่อความสวยงาม จากนั้นนำไปตากแดดประมาณ 15-20 นาที เพื่อให้กาแห้งสนิท แล้วนำกระดาษแข็งมาตัดเป็นวงกลม แล้วนำไปติดส่วนท้ายของโคม ทากาวให้ทั่วแล้วนำส่วนของแค็บมาติดกับกระดาษแข็ง ดังภาพที่ 18



ภาพที่ 18 การติดกระดาษและตกแต่งโคม

3) เจาะรูที่ว่องส่วนท้ายของโคมด้วยเหล็กจี้ นำกระดาษสามาตัดเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า เรียกว่า แค้น และนำกระดาษสาอีกสี่มาตัดเป็นเส้นๆ เพื่อทำเป็นหางโคม นำกระดาษส่วนที่เรียกว่า แค้น มาติดส่วนท้ายของโคมจนรอบ จากนั้นปิดทับด้วยกระดาษสาที่ตัดไว้เพื่อทำส่วนของหางโคมตัดกระดาษทองด้วยกรรไกรซิกแซกมาตกแต่งบริเวณส่วนหัวและท้ายของโคม เพื่อความสวยงาม จากนั้นนำไปตากแดดประมาณ 15-20 นาทีเพื่อให้กาวแห้งสนิท แล้วนำกระดาษแข็งมาตัดเป็นวงกลม แล้วนำไปติดส่วนท้ายของโคม ทากาวให้ทั่วแล้วนำส่วนของแค้นมาติดกับกระดาษแข็ง จากนั้นตัดกระดาษสาเป็นวงกลมอีก 1 ชิ้น ปิดทับอีกครั้งเพื่อความเรียบร้อยสวยงาม ปัจจุบันผู้ผลิตโคมญี่ปุ่นในชุมชนเมืองสาทรจะมีการผลิตอยู่แค่ 2 รายเท่านั้น และจะผลิตตามจำนวนที่สั่งเข้ามา เพราะวัสดุในการทำโคมญี่ปุ่นซึ่งก็คือหวายมีราคาแพง บวกกับการทำโคมญี่ปุ่นแต่ละชิ้นใช้เวลาในการทำขึ้นละ 45 นาที - 1 ชั่วโมง ผู้ผลิตส่วนใหญ่จึงไม่นิยมทำกัน ดังภาพที่ 19



ภาพที่ 19 การประกอบหัวโคมและหางโคม

อภิปรายผลการวิจัย

โคมล้านนาเป็นภูมิปัญญาที่ผสมผสานความเชื่อระหว่างศาสนาพราหมณ์และพุทธที่คนล้านนารังสรรค์ผ่านงานศิลปะเพื่อใช้เป็นเครื่องสักการบูชาพระพุทธรูปเจ้าในประเพณียี่เป็ง (ลอยกระทง) ตามคติความเชื่อที่ว่าแสงสว่างจากโคมจะช่วยให้ชีวิตตนมีความเจริญรุ่งเรือง โคมล้านนา จำแนกตามลักษณะแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ จำแนกตามชนิด แบ่งออกเป็น 8 ชนิด สำหรับลวดลายโคมล้านนาที่นิยมมีทั้งหมด 16 ลาย ซึ่งภูมิปัญญานั้นเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน ดังที่กาญจนา แก้วเทพ (2540) ได้ให้ความหมายความเข้มแข็งของชุมชนว่า อาจพิจารณาได้จากตัวบุคคลหรือทุนมนุษย์ คือ สิ่งที่บ่งบอกความเข้มแข็งของชุมชน คือการเจริญเติบโตในเชิงปริมาณและคุณภาพขององค์กร นั่นคือ มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น และมีการสืบทอดคนรุ่นใหม่ ๆ เข้ามารับช่วงภาวะงานส่วนในมิติเชิงคุณภาพ

ดูได้จากความรู้ ความสามารถและทักษะ รวมทั้งความคิดและพลังแห่งศีลธรรมทั้งของสมาชิกและผู้นำ อีกทั้งผู้นำอาจดูได้จากความสามารถและการประสานผลประโยชน์ สิ่งสำคัญที่ต้องดูอีกอย่าง คือ พลังสร้างสรรค์ของสมาชิกในการคิดค้นและทำกิจกรรมอย่างมีชีวิตชีวาและมีความต่อเนื่อง การผลิตโคมล้านนาของชุมชนเมืองสาตรเริ่มต้นโดยแม่ครูบัวไหล คณะปัญญา โดยสร้างสรรค์และประดิษฐ์คิดค้นโคมรูปแบบใหม่ รวมถึงสืบทอดลวดลายเก่าไว้ โดยมีลูกหลานในครอบครัวช่วยกันทำและถ่ายทอดความรู้ ขั้นตอนและวิธีทำโคมล้านนาให้กับชาวบ้านในชุมชน นักเรียน นักศึกษาจนมีความรู้ สามารถทำได้เอง และนำไปเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้ตนเองและครอบครัวได้ การพัฒนาชุมชนเมืองสาตรโดยใช้วัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาการผลิตโคมเป็นฐาน คือการพัฒนาชุมชนตามภูมิสังคมนั้นๆ โดยใช้ทุนมนุษย์ ทุนภูมิปัญญาของชุมชนเมืองสาตรที่มีคุณค่าอยู่แล้วให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสามารถเพิ่มรายได้ และแนวทางการประกอบอาชีพของคนในชุมชนมากขึ้น ดังพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ได้สะท้อนทัศนะหนึ่งของความรับรู้และความเข้าใจที่ยังลึกถึงประสบการณ์ ภูมิปัญญา และธรรมชาติของประชาชนว่า ประชาชนคือผู้รู้ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2535 อังโนเสรี พงศ์พิศ, 2536) ซึ่งถือได้ว่าเป็นการปลุกชาวไทยทั้งชาติให้ตื่นตัวและตระหนักว่าชาวบ้านไทยมีปัญญา มีความรู้ที่ควรแก่การยอมรับและยกย่องการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในวิถีชีวิต ดังมีใจความสำคัญว่า “...ประชาชนนั้นแหละ เขามีความรู้ เขาทำงานกันมาหลายชั่วคนแล้ว เขาทำกันอย่างดี เขามีความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรจะทำกิจกรรม เขารู้ว่าที่ไหนควรจะทำรักษาไว้ แต่ที่เสียไปก็เพราะพวกที่ไม่รู้เรื่องไม่ได้ทำมานานแล้ว เลยทำให้ลืมว่าชีวิตมันเป็นไปได้โดยการทำกิจกรรมที่ถูกต้อง...” และพระราชดำรัสอีกตอนหนึ่งว่า “...การพัฒนานั้น จะต้องไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ไปด้วยพร้อมๆ กัน ภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ ก็คือเรื่องทางสังคมวิทยา คือนิสัยใจคอของคน...”

รูปแบบการผลิตโคมล้านนาแบบดั้งเดิมและประยุกต์สมัยใหม่เชิงพาณิชย์ของชุมชนเมืองสาตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่พบว่า การผลิตโคมล้านนาในอดีตนิยมใช้วัสดุจากธรรมชาติ และรักษารูปแบบเดิมไว้อย่างเคร่งครัด ส่วนแบบประยุกต์

สมัยใหม่เน้นการใช้วัตถุที่หาง่าย ทำได้เร็ว ประหยัดเวลา ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค การทำโคมล้าหนาทั้งแบบดั้งเดิมและแบบประยุกต์ใหม่ นั้นมีขั้นตอนหลักๆ อยู่ 5 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมอุปกรณ์ ทำโครงสร้างตัวโคมและหูโคม 2) การปิดกระดาษสาหรือผ้า 3) การทำหาง 4) พับ ตัดลวดลายประดับโคม 5) ตกแต่งลวดลาย การสร้างสรรค์ และประดิษฐ์คิดค้นโคมรูปแบบใหม่ๆ รวมถึงสืบทอดลวดลายเก่าไว้ โดยมีลูกหลานในครอบครัวช่วยกันทำและถ่ายทอดความรู้ ขั้นตอนและวิธีทำโคมล้าหนาให้กับชาวบ้านในชุมชน นักเรียน นักศึกษาจนมีความรู้ สามารถทำได้เอง และนำไปเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้ตนเองและครอบครัว

การผลิตโคมล้าหนาจะเริ่มจากเรียนรู้ของคนในครอบครัวก่อน คือ จากลูกไปสู่หลาน สำหรับการประดิษฐ์โคมแบบดั้งเดิมนั้น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเมืองสาทรและปราชญ์ชาวบ้านมีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของการผลิตโคมล้าหนาในทุกด้าน ตั้งแต่กระบวนการเลือกไม้ เหล่าไม้ กระดาษ จนถึงขั้นตอนการประดิษฐ์เป็นโครงโคม ส่วนมากถ่ายทอดความรู้ให้เยาวชนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจเดินทางมาศึกษาด้วยตนเองในชุมชน หรือบ้านของผู้ผลิตโคมล้าหนา หรือไปสอนในสถานศึกษาต่างๆ ที่เชิญมา ปราชญ์หรือครูภูมิปัญญาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้โดยการใช้วิธีการบอกเล่าและการทำให้อูเป็นแบบอย่าง และให้เยาวชนได้จดจำกันแล้วปฏิบัติตามหรือบางส่วนอาจมีการจดวิธีการ กระบวนการประดิษฐ์ไว้อย่างคร่าวๆ การสืบทอดลักษณะนี้เป็นแบบการบอกเล่าด้วยวาจา การสาธิตให้อู และลงมือปฏิบัติจริง ส่วนโคมประยุกต์สมัยใหม่เชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะลวดลายหรือรูปแบบของโคมที่คิดได้ใหม่ไม่ได้ถูกถ่ายทอดให้คนอื่น จะเป็นความลับของคนในครอบครัวผู้ผลิต เพราะกลัวว่าจะมีคนอื่นนำลวดลายรูปแบบที่คิดไว้ไปทำขายแข่ง การผลิตโคมล้าหนาในชุมชนเมืองสาทรในปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนอุปกรณ์ รูปแบบ/ขั้นตอน กระบวนการประดิษฐ์ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมในเรื่องของอุปกรณ์ เวลาในการประดิษฐ์ โดยการประยุกต์และดัดแปลงเพื่อให้ผลิตทันกับความต้องการของตลาด แต่ยังคงเน้นรูปแบบและลวดลายแบบโบราณ ส่วนลวดลายใหม่ๆ ที่คิดขึ้นจะถ่ายทอดให้กับ

คนในครอบครัวเท่านั้น ในปัจจุบันมีผู้เรียนรู้และผลิตโคมลันนาเพิ่มขึ้น แต่ยังขาดการทำงานที่เป็นลักษณะเครือข่ายการผลิตโคมลันนา เพราะต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างอนุรักษ์ เพราะมีเรื่องธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) การผลิตโคมลันนาไม่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานในพื้นที่ และเป็นที่รู้จักเฉพาะคนที่มีความสนใจอยู่แล้วเท่านั้น ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนและจัดทำสื่อเพื่อประชาสัมพันธ์การผลิตโคมลันนาของชุมชนเมืองสาทรให้รู้จักมากขึ้น

2) การทำชุมชนให้เป็นตลาดชุมชนเศรษฐกิจสร้างสรรค์และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะทำให้คนภายนอกรู้จักชุมชนมากขึ้น ดังนั้น หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวควรจัดให้ชุมชนเมืองสาทรอยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่เพื่อให้เกิดการกระตุ้นการท่องเที่ยวและจับจ่ายสินค้าออกเหนือจากเทศกาลลอยกระทง

3) ประชาชนผู้ผลิตโคมลันนาทุกคนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการสอนสาธิต และฝึกปฏิบัติร่วมกันในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ไม่แยกกันสอนในบ้านของตนเองเหมือนปัจจุบัน ควรทำให้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีบทบาทมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาการผลิตโคมลันนาของประชาชนโคมลันนาในแต่ละชนิด ลักษณะ ลวดลาย แนวคิดในการประดิษฐ์ เพื่อเป็นการรวบรวมความรู้ความเป็นมาของตัวประชาชนกับความชำนาญการประดิษฐ์โคมลันนาชนิดนั้นๆ เนื่องจากประชาชนแต่ละท่านในแต่ละชุมชนจะมีความชำนาญที่แตกต่างกันไป

2) การทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อยกระดับการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน องค์กรและกลุ่มต่างๆ เพื่อยกระดับและเสริมสร้างศักยภาพของผู้ที่ทำการผลิตโคมล้านนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นในทุกด้าน

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2540). **การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง**. กรุงเทพฯ : สมาคมทอริกแห่งประเทศไทย.
- ประทีป พีชทองกลางและญาติวิมินทร์ พีชทองกลาง. (2559). ตลาดเก่า : ทุนวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวในเขตภาคเหนือตอนบน. **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**, 42(2), 100-124.
- ประทีป พีชทองกลางและอภิรียา นามวงศ์พรหม. (2556). รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มผู้ผลิตโคมล้านนา ชุมชนเมืองสาทรอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, **วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต**, 1(3), 29-39.
- ปิติพร จันทชัย. (2553). **ต้นทุนและผลตอบแทนจากการลงทุนทำโคมล้านนา กรณีศึกษาชุมชนเมืองสาทร ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. (การค้นคว้าอิสระปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2530). **วิหารจามเทวีวัดปรางค์ก. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.**
- วิชัย ทิพย์รัตน์. (2535). **สืบสานตำนานโคม**. หนังสือพิมพ์ไทยนิวลส์. น. 9
- ศิวดล วาฤทธิ. (2545). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำโคมผัดจังหวัดเชียงใหม่**. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- สุดชีวัน นันทวัน ณ อยุธยา. (2542). **การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่).
- สุระเดช ศรีวิชัย. (2550). **แผนจัดการเรียนรู้กิจกรรมงานช่างพื้นฐานโดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านล้านนาโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่**. ภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- เสรี พงศ์พิศ. (2536). **คืนสู่รากเหง้าทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2546). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการจัดการความรู้**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง.

Translated Thai References

- Ekavidya Nathalang. (2003). **Local Wisdom and Knowledge Management**. Bangkok : Amarin Printing. [in Thai]
- Kanjana Kaewthep. (1987). **Self-Reliance in Potential of Urban Development**. Bangkok : Catholic Council for Development of Thailand. [in Thai]
- Office of the Royal Society. (1987). **Chamdhevi Vihara At Pongyangkok Temple**. Bangkok : Office of the Royal Society. [in Thai]
- Pitiporn Juntachai. (2010). **Cost and return on investment of Lanna lanterns : A case study in Mueang Sart Community, Tambon Nong Hoi, Amphoe Mueang Chiang Mai**. (Master's dissertation, Chiang Mai University). [in Thai]
- Prateep Puchthonglang and Apiriya Namwongprom. (2014). Creative Economic Development Model of Lanna Lantern Manufacturers at muang Sart Community in muang District, Chiang Mai Province. **Journal of Community Development and Life Quality**, 1(3), 129-139. [in Thai]
- Prateep Puchthonglang and Yathaweemint Puchthonglang. (2016). Old Shopping Markets : Cultural Capital for Tourism in the Upper Northern Thailand. **Journal of Social Sciences and Humanities**, 42(2), 100-124. [in Thai]

- Seri Phongphit. (1993). **Back to the Root.** Bangkok : Thienwan Press.
[in Thai]
- Sivadon varit. (2002). **Rotation Lantern's Local Wisdom of Chiang Mai Province.** (Master's dissertation, Chiang Mai University, Chiang Mai).
[in Thai]
- Sudcheewan Nantawan Na Ayudhaya. (1999). **Cultural Tourism Management by Community Approach.** (Master's dissertation, Chiang Mai University) [in Thai]
- Suradech Sriwichai. (2007). **Learning plan of basic skill work in additional subject by using Lanna local wisdom, Chiang Mai University Demonstration School.** (Vocational Education. Chiang Mai University). [in Thai]
- Vichai Thipayarat. (1992). History of Lanna Laterns. Thainews, P.9.
[in Thai]